

Początek polskiej krytyki artystycznej wiąże się z organizacją pierwszych publicznych wystaw sztuki, które odbyły się w latach 1819–1822 w Warszawie (1819, 1821), Wilnie (1820, 1822) i Krakowie (1822).

Poprzedzały je opublikowany w Paryżu przez Stanisława Kostkę Potockiego *Lettre d'un étranger sur le Salon de 1787* z analizą wystawionych obrazów oraz wykłady Josepha Saundersa, pierwszego profesora „literatury sztuk pięknych” Uniwersytetu Wileńskiego, w tym *Discours sur l'influence et l'utilité des arts imitatifs / O wpływie i użytku sztuk naśladowczych*, wygłoszony na otwarciu roku akademickiego w 1810 roku (publikowany w 1816).

Pierwsza publiczna wystawa jednego obrazu – *Pożegnanie Jana Karola Chodkiewicza z żoną Anną z Ostroga przed wyprawą chocimską* Józefa Oleszkiewicza miała miejsce w Wilnie na przełomie 1809 i 1810 roku. Organizowana przez Saundersa pierwsza publiczna wystawa uniwersytecka w 1812 roku nie odbyła się z powodu wejścia do miasta armii francuskiej.

Dopiero więc wspomniane duże wystawy z lat 1819–1822 wywołały potrzebę krytyczno-artystycznej refleksji. Nazwiska Ignacego Kochanowskiego w Warszawie i Michała Czarnowskiego w Wilnie otwierają historię polskiej krytyki artystycznej.

Także w innych środowiskach na terenie dawnej Rzeczypospolitej geneza krytyki wiąże się z pierwszymi wystawami sztuki, organizowanymi przez Towarzystwa Sztuk Pięknych / Kunstvereiny w Gdańsku (1836) i Poznaniu (1837) oraz wystawę we Lwowie (1837). Założenie polskich Towarzystw Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie (1854) i we Lwowie (1866–1867) oraz Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie (1860), a także szybki rozwój prasy, zwłaszcza w Warszawie i we Lwowie, spowodowały powstanie środowiska krytyków sztuki, w którym obok literatów (jak Józef Ignacy Krasiński), osób o wykształceniu artystycznym

(jak Stanisław Witkiewicz) pojawili się humaniści po studiach filozoficznych (jak Henryk Struve) i dziennikarze.

Prezentowana publikacja zawiera studia, poświęcone różnorodnym problemom krytyki artystycznej, postawie krytyków – politycznej, społecznej, narodowej, zagadnieniom estetycznym i warsztatowym, analizom formalnym i stylistycznym dzieł sztuki, wreszcie interpretacjom twórczości artystów. Szczególny nacisk został położony na mało zbadany początek – pierwszą połowę XIX wieku, a także na środowisko lwowskie przełomu XIX i początku XX wieku.

Układ tomu jest zasadniczo chronologiczny. Nie było jednak zamierzeniem redaktorów łączyć teksty w syntetyczne ujęcie dziejów krytyki sztuki w Polsce.

Pierwotnym zamierzeniem była konferencja. Mogła ona stać się wkładem Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata w szerzej określone obchody rocznicy. Autorami tekstów są głównie jego członkowie i współpracownicy. Jednak pandemia pokrzyżowała plany i publikowany tom pozostanie głównym efektem działań.

Od początku istnienia Instytutu krytyka artystyczna i myśl o sztuce stanowiła jeden z podstawowych zakresów jego działalności badawczej i wydawniczej. W 2007 roku została zorganizowana w Toruniu konferencja *Dzieje krytyki artystycznej i myśli o sztuce* (Warszawa 2009) z licznymi artykułami o polskiej i europejskiej krytyce XIX i XX wieku, poprzedzonymi wstępem z historią badań. W „Pamiętniku Sztuk Pięknych” i serii „Studia ze Sztuki Nowoczesnej” ukazało się wiele artykułów poświęconych krytyce i krytykom sztuki (www.world-art.pl).

Do tomu dołączono *Bibliografię (wybrane pozycje)*, która pod względem merytorycznym została podzielona na dwie części, a cezurą są lata 1939–1945. Pozwala ona na orientację w problemach historii polskiej krytyki artystycznej i jej współczesnej kondycji, wychodząc poza tradycyjne role krytyki w przypadku np. krytyków-kuratorów wystaw.